

JAN RYSZARD SIELEZIN
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Politologii
ORCID: [000-0002-5552-9863](https://orcid.org/000-0002-5552-9863)

CZESŁAW MARGAS (21 VIII 1925 ZUZOWY – 28 II 2021 JELENIA GÓRA)

Śmierć jest bolesnym momentem dla najbliższych, przyjaciół, kolegów i znajomych. 28 II 2021 r. zmarł mgr Czesław Margas, najstarszy wiekiem archiwista w Polsce, emerytowany dyrektor Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze. Wywarł niemały wpływ na środowisko archiwalne w byłym województwie jeleniogórskim. Był organizatorem i wychowawcą nowych kadr do pracy archiwalnej. Osobiście przeszkolił kilkuset archiwistów, sprawował nad nimi pieczę i kontrolował ich pracę. Równocześnie koordynował praktyki wakacyjne studentów historii archiwalnej Uniwersytetu Wrocławskiego, UMCS w Lublinie, KUL oraz z innych uczelni polskich. Szkolenie nowych kadr i wdrażanie ich do pracy archiwalnej traktował odpowiedzialnie. Miał świadomość, że dokumenty wytworzone przez władze samorządu lokalnego, partie polityczne, instytucje, przedsiębiorstwa państwowe polskie i niemieckie są „metryką narodu” i ważnym tworzyszem dla badaczy zajmujących się historią regionalną.

Czesław Margas urodził się 21 VIII 1925 r. we wsi Zuzowy w powiecie Końskie w woj. kieleckim (obecnie świętokrzyskie). Ogromny wpływ na Jego rozwój społeczny, intelektualny i moralny wywarł ojciec Ignacy Margas, z zawodu nauczyciel. Wpoił synowi wartości etyczne, pracowitość, odpowiedzialność oraz pasję czytelnictwa, która w późniejszych latach rozwinęła się w hobby bibliofilskie. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w maju 1948 r. rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie Wrocławskim, które ukończył w maju 1952 r. Mimo nasilającego się w tym okresie procesu sowietyzacji polskich uczelni i centralizacji edukacji,

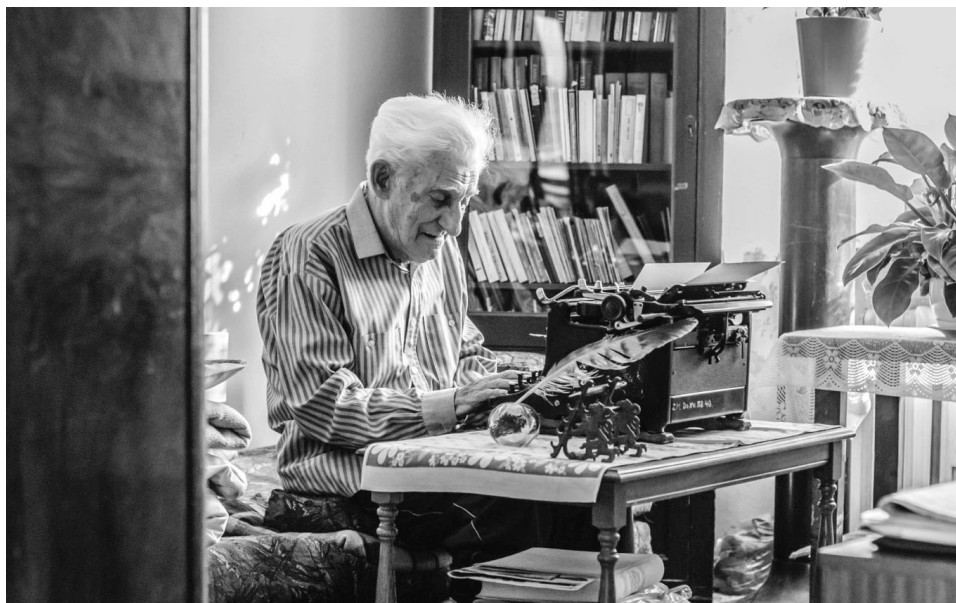
pozostał wierny wartościom wyniesionym z domu rodzinnego. Niewątpliwie ogromny wpływ na jego rozwój intelektualny mieli znani i cenieni w środowisku profesorowie, na których zajęcia uczęszczał: Teofil Modelski, Władysław Czapliński, Henryk Wereszycki, Stefan Kuczyński, Karol Maleczyński czy Stefan Ingot. W październiku 1952 r. obronił pracę magisterską pt. *Kwestia społeczna w publicystyce rokoszowej w latach 1606–1607*.

Będąc jeszcze studentem, 1 VI 1952 r. rozpoczął pracę w Archiwum Państwowym we Wrocławiu oddział w Jeleniej Górze jako kierownik i pracownik merytoryczny. W tym pionierskim okresie w latach 50. XX w. praca zawodowa pochłaniała dużo czasu. Pokonując problemy komunikacyjne, kontrolował prace m.in. w archiwach zakładowych na terenie miasta i powiatu Jelenia Góra, powiatów: lwóweckiego, lubańskiego, zgorzeleckiego – rocznie ponad 200. O benedyktyńskiej pracowitości Czesława Margasa świadczy opracowanie ponad 30 tys. jednostek archiwalnych (niemieckich i polskich). Ułożenie tematyczne i zagadnieniowo dokumentów niemieckich wymagało biegłej znajomości tego języka. Od 1956 r. Cz. Margas przystąpił do gromadzenia i opracowania dokumentów wytworzonych przez polskie urzędy samorządowe i inne instytucje Polski Ludowej. Pracę tę kontynuował do końca lat 80. XX w. W grudniu 1990 r. przeszedł na emeryturę po przeszło 40 latach pracy zawodowej, ale jeszcze przez trzy lata był zatrudniony w archiwum jeleniogórskim w niepełnym wymiarze godzin.

Czesław Margas oprócz pracy zawodowej i licznych obowiązków znajdował czas na pracę twórczą. Od 1958 r. systematycznie publikował artykuły i wywiady z pionierami Jeleniej Góry w lokalnym tygodniku „Nowiny Jeleniogórskie”. Zamieszczał też artykuły naukowe w czasopismach o zasięgi ogólnopolskim „Archeonie”, „Wierchach” oraz pracach zbiorowych wydawanych przez Karkonoskie Towarzystwo Naukowe, którego był sekretarzem.

Współpracował z profesorami Zbigniewem Kwaśnym z Uniwersytetu Wrocławskiego i Zbigniewem Domosławskim. Oryginalnym i odkrywczym przedsięwzięciem badawczym był obszerny, liczący prawie trzy arkusze wydawnicze artykuł pt. *Z dziejów polskich robotników przymusowych w kopalni kowarskiej w latach 1941–1943*, napisany wspólnie z prof. Z. Kwaśnym i opublikowany w 1963 r. Ogromną i nieprzemijającą wartość faktograficzną mają bieżące kroniki Jeleniej Góry, które powstawały od 1963 r. – z krótkimi przerwami – do 2018 r. i w ujęciu retrospektywnym od 1945 r. W 1984 r. Czesław Margas opublikował w Karkonoskim Towarzystwie Naukowym w Jeleniej Górze pionierską pracę: *Przewodnik*

po zasobie archiwalnym Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze, która inspirowała inne archiwa w Polsce do opracowania podobnych przewodników. Podsumowaniem twórczego życia Czesława Margasa było wydanie w 2014 r. wspomnień pt. *Autobiografia*, w których zawarł swoje refleksje i przemyślenia na temat przemijania. Bibliografia prac Cz. Margasa jest spora. Ogółem opublikował 145 większych i mniejszych objętościowo prac, głównie z historii regionalnej, archiwistyki, życia kulturalnego i naukowego, które wciąż mogą być inspirujące. Pasją Cz. Margasa było czytelnictwo. Był rozmiłowany w literaturze polskiej, historycznej. Gromadził latami oryginalne i rzadkie wydania książek bogato ilustrowanych oraz utrzymywał kontakty z bibliofilami i antykwariuszami z całej Polski.

Czesław Margas połowa lat 80. XX w.

W pamięci rodziny, przyjaciół zapisał się jako człowiek prawy, skromny, łagodnej natury, o subtelny poczuciu humoru i życzliwości, która zjednała mu powszechną sympatię najbliższego środowiska. Nie przypadkiem w okazji ukończenia 90 lat został uhonorowany w 2015 r. Księgą Jubileuszową, na którą złożyły się prace lokalnych badaczy regionalistów oraz historyków i politologów z kilku ośrodków akademickich w Polsce. W pamięci potomnych pozostanie jako wzór dla innych.

